

Orslaşdyrmagyň täze ädimleri

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Orslaşdyrmagyň täze ädimleri ORSLAŞDYRMAGYŇ TÄZE ÄDIMLERI

Wladimir Putin eýýäm birnäçe wagtdan bări rus däl awtonom respubliklary we oblastlary ýok etmegiň meýilnamasyny durmuşa geçirip gelýärde.

Şeytmek bilen olary ilatynyň aglabı bölegi rus halky bolan oblastlara birleşdirip, Sowet Soýuzy we ondan soñky Russiýa Federasiýasy döwründe berilen hak-hukuklary ellerinden alýardy.

Putiniň bar gaýgysy rus ilatynyň azalmagy we gartaşmagydyr.

Şeýle-de Sowet Soýuzy dargandan soñ respublikalarda ýasaýan ruslara raýatlyk berme, ýagny ikiraýatlylyk kanuny kabul edildi.

Orsyýetdäki etniki azlyklaryň sesini gysmak üçin her dürli çäreler geçirilþär. Geçen ýyl awtonom respublikalarda ene dilinden sapak berýän sagatlat ýatyryldy, etniki diller hepdede iki sagatdan geçmeyän ýörite sapaga öwrüldi.

Russiya Federasiýasynda oblastlary birleşdirmeye işi 2003-nji ýylda başlady. On awtonom oblastdan altysynyň ady kartadan geçirildi.

Ýerli etniki azlyklary goldamak merkeziniň we şol bir wagtyň özünde BMG-nyň Ýerli halklaryň hukuklary boýunça hünärmeni Rodion Sulýandzigi şeýle diýýär:

– Milli oblastlary ýok etmek etno-medeni we lingwistik köpdürliliği gorap saklamak boýunça kabul edilen global gymmatlyklara garşıy hereketdir.

Putinuň ýene bir gaýgysy-da milli respublikalaryň 1991-nji ýylda hazır garaşsyz milli respublikalaryň rolunu oýnama ähtimallygy. Ýagny garaşsyzlyklaryny almagy.

Russiya Federasiýasy Krymy basyp alandan soň federal birlikleriň sany 85-e, respublikalaryň sany 22-ä çykdy.

33 sany dil resmi taýdan ykrar edilen, 31 federal birligiň öz parlamentleri bar. 146 million adamlyk ýurt 17 million kw² bolup, dünýäniň iň uly territoriýasyna eýe

Bu äpet ýurduň ilatynyň 20%-ni etniki azlyklar düzýär. Putin bulary orslaşdymak arkaly ýurdy dargamakdan goraýandyryny öýdýär.

Putine bolan ynamyň barha peselýändigine we onuň saglygynyň ýaramazlaşýandygy hakda myş-myşlaryň köpelýändigine garamazdan, degişli gulluklar heniz aýak üstünde.

Putin soňky gezek koronawirus ýokanjyny-da amatly pursat hasaplap, birnäge gezek sebiti birleşdirjek boldy.

Birleşdirilmegi meýilleşdirilen oblastlaryň arasynda Arhangelsk oblasty, Nenes Awtonom oblasty we Komi respublikasy bar.

Bularyň üçüsiniňem ilaty kän däl. Üçüsini goşanyňda umumy meýdany Skandinawiýa ýurtlarynyň meýdanyna deň bolýar.

Ilaty 27 million ilatly Daniýa, Finlandiýa, Norwegiýa, Şwesiýa bilen deňeşdirende bary-ýogy 2 miliona ýetýär.

Komi parlamenti öñki deputat Bratenkow bu ädimiň başga dilli halklara garşıy boljakdygyny we Putiniň «Russiýany doly ruslaşdymak» syýasatyny goldajagyny aýtdy.

Bu üýtgeşme Arhangelsk oblastyny Nenes Awtonom oblasty bilen bir federal birligiň düzümne goşma, yzyndanam muna Komi respublikasyny-da goşma maksatnamasy nägilelikleriň döremegine getirdi.

Munuň düzümne goşulmaly edilen komi halky-da, neneslerem nägileliklerini bildirýärler. Eger şeýdilende olar

paýtagtlaryny, syýasy we medeni hak-hukuklaryny elden gidererler.

Olaryň şonsuzam rus federal birligine öwrüljegi belli, gynançly ýeri: gowşap barýan ene dillerini ýitirme howpy abanýar.

Komiler fin-ugor milletine degişli, dilleri ural-altaý dil maşgalasyna girýär. Russiyada alty halk şu topara girýär.

Mundan başga-da finlerdir wengerler hem şol dil toparyna degişli, jemi 25 million adam şu dillerde gürleýär.

Nenesler tundra sebitlerinde ýasaýan we sibir halklary bilen garyndaş kowum. Ilaty 41 müñe ýetýär. Olaryňam öz milli medeniýetlerini we dillerini gorap saklaslary gelýär.

Häzire çenli 10 müñ nenes bu maksatnamanyň garşysyna nägilelik bildirýän arzalaryny berdiler.

Komi respublikasynda nebit çykarylýandygy üçin olar beýlekilere garanda gowy ýasaýar. Olar bujagaz girdejilerindenem kesilerin öydüp alada galýarlar. Hakykatda Moskwa bu respublikalaryň girdejisiniň 70%-ni özüne alýar.

Nebit çykarýan Tatarystandyr Başgyrdystanyň ýagdaýy-da öwerlikli däl. Ýagny, merkez halklary zannyýamanlyk bilen eksplutatirleyär.

Tatarystana edilen soňky basyş 26-njy maýda ýurduň Şehabetdin Merjany adyndaky Taryh institutynyň ýapylmagy boldy.

Russiyada rus däl halklar aslynda uly gaýgy-aladada. 26-njy maýda habar serişdelerine çukan habarlaryň biri Putinjň respublikalara garşı amala aşyrýan işlerini gaýtadan orta atdy.

Türki respublika bolan Çuwaşystanyň öñki ýolbaşçysy Mihail Ignatýew Putine garşı suda arza berdi. Bu ýagdaý Russiyanyň birinju gezek bolup geçýär.

Putin ony 2020-nji ýylyň 29-njy ýanwarynda prezidentlik möhleti dolmanka «ynamy ödäp bilmedi» bahanasy bilen wezipesinden boşadypdy.

Eýsem hazır özüne bolan ynam 20%-e düşen bolsa, ony kim wezipesinden boşadyp bilerkä?

Russiyada seýrek gabat gelýän bu arza içerki we daşarky mediýanyň diline düşdi.

Russiya Federasiýasynyň düzümindäki respublikalardan Çuwaşystanyň öñki prezidenti Mihail Ignatýew Putiniň özünü wezipeden aýran karayna garşı suda ýüz tutdy.

Çuwaşystanyň Ýokary Sudy onuň arzasyny kabul etdi we birinji

sud mejlisi 30-njy iýunda bolup geçmeli.

Totalitar we sudlaryň garaşsyz bolmadyk ýurdunda Putiniň sudda ýeňilmegi mümkün däl. Yöne Ignatýew beýleki ähli respubliklaryň ýolbaşçylaryndan mertdigini görkezdi.

Ýerli respublikalaryň prezidentleri hut Putiniň özi tarapyndan wezipä bellenýär. Diýmek, ol Ignatýewiň «guýrugyna» beter basan bolmaly, ýogsam beýle batyrgaý herekete ýüz urmaga mejbur bolmazdy.

Gepiň keltesi, etniki azlyklary rus köpcüligiň içinde eretmek (assimilleşdirmek), medeniyetlerini we ene dillerini ýok edip, olary orslaşdyrmak ýaly pygylar hiç wagtam gutarjaga meñzänok.

Sowet döwründe «sowet adamyny» döretmek syýasaty ýöredilýärdi.

Garym-gatym nikalaşyklara çagyrylýardı.

Internasionalizmiň täsiri bilen ene-atalar çagalaryna musulman adyny däl-de, birnäçe daşary ýurtly sosialistleriň (Marat, Robert, Marks), ruslaryň ýa-da gysgaldylan ýasama atlar (Wil, Lenara, Borýa, Kim, Rim, Marlen we ş.m.) goýardylar.

Gynansak-da, XXI asyrda-da etniki azlyklar medeni köpdürilik, baýlyk hasaplanmagyň ýerine, köp ýurtlarda kelleagyry hasaplanyp gelinýär.

Dr. Nadir DEWLET,

professor.

Ýekşenbe, 31.05.2020 ý. Publisistika